



## ISHLAB CHIQRISH SAMARADORLIGI VA ISHLAB CHIQRISH RESURSLARIDAN FOYDALANISH

**Khalimova Dilora Olimboyevna,**  
TDIU, Marketing va logistika fakulteti dekan  
o'rinbosari, mustaqil izlanuvchi.  
Tel: +998977280051  
e-mail: [dilorahalimova8903@gmail.com](mailto:dilorahalimova8903@gmail.com)

### MAQOLA HAQIDA

**Qabul qilindi:** 24-iyun 2024-yil  
**Tasdiqlandi:** 26-iyun 2024-yil  
**Jurnal soni:** 11  
**Maqola raqami:** 3  
**DOI:** <https://doi.org/10.54613/ku.v11i11.941>

**KALIT SO'ZLAR/ Ключевые слова/ keywords**

moddiy ne'matlar, sifat omillari, mehnat predmetlari, asbob-uskunalar, inshootlar

### ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada korxonalar faoliyatida asosiy rol o'ynaydigan iqtisodiy resurslar, ya'ni ishlab chiqarish resurslari haqida atroflicha so'z yuritiladi. Shuningdek, taniqli iqtisodchi olimlarning iqtisodiy resurs ya'ni ishlab chiqarish resurslari borasidagi fikrlari tahlil qilinib umumiy xulosa berilgan. Bundan tashqari, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish yo'llari, hamda uni aniqlash usullari ko'rib chiqilgan.

**Kirish:** Ishlab chiqarish samaradorligi - juda murakkab iqtisodiy kategoriya. U obyektiv iqtisodiy qonunlar, ijtimoiy ishlab chiqarishning asosini ifoda etuvchi - natijani, ya'ni oqibatni aks ettiradi. Oqibat yoki natija har qanday faoliyatning maqsadidir. Samara tushunchasi bilan iqtisodiy samara tushunchasini farqlash kerak.

Samara bu keng tushuncha bo'lib, har qanday tadbir yoki faoliyatning natijasida, o'g'itlardan foydalanish samarasi, ekinlar hosildorligi oshishida, yem-xashak samarasi, chorva mahsuldorligi oshishida ifodalanadi. Ammo bu samara, ya'ni hosildorlik va mahsuldorlikning oshishi bu tadbirlar qanchalik foydaliligini ko'rsatmaydi. O'g'it va yem-xashaklardan foydalanish bilan bog'liq xarajatlarning qoplanish darajasi shu xarajatlar bilan olingan natija daromad bilan taqqoslangandagina ma'lum bo'ladi. O'g'it va yem-xashakdan foydalanish natijasida ekinlar hosildorligi, chorva mollari mahsuldorligini oshuvi bu tadbiri texnik samaradorligini ifoda qilsa, tadbiri o'tkazish bilan bog'liq xarajatlar bilan, buning natijasida olingan daromadni taqqoslash iqtisodiy samaradorlikni ifodalaydi.

Ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning barcha bosqichlarida inson hayotining asosini moddiy ne'matlar ishlab chiqarish va xizmatlar ko'rsatish tashkil etadi. Ushbu mavzuda bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lgan ishlab chiqarish omillari va jarayoniga tegishli muammolar qarab chiqiladi. Dastlab, ishlab chiqarishning omillari tavsiflanadi, ishlab chiqarishning maqsadi va mazmuni ochib beriladi, so'ngra uning natijalari va samaradorligi bilan bog'liq masalalar, shuningdek ishlab chiqarish imkoniyati va uning chegarasi tushunchasi ham bayon etiladi. Mavzuning oxirida so'nggi qo'shilgan mahsulot va uning kamayib borishi, keyingi qo'shilgan mehnat va kapital unumdorligining pasayib borishi qonunining mazmuniga aloqador marjinalistik g'oyalari hamda O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha qator qonun hujjatlari va farmonlar ishlab chiqarishni jadal rivojlantirishga alohida e'tibor berilishi va uning sabablari bilan tanishtiriladi.

**Adabiyotlar sharhi:** Har qanday ijtimoiy-iqtisodiy formatsiyaga nisbatan ishlab chiqarish samaradorligi masalasini ko'tarib, ilmiy iqtisodchi olimlarning ishlarida ishlab chiqarishning iqtisodiy samaradorligining turli jihatlari yoritilgan. Ishlab chiqarishning barcha usullarida xarajatlar va ijtimoiy mehnat natijalari o'rtasidagi munosabat sifatida namoyon bo'lgan bu kategoriya Abalkin L.I. ta'kidlaganidek, "har bir ma'lum shakllanishga xos bo'lgan boshqaruv sifatini" mantiqan ifodalaydi. Biroq har bir shakllanishda ishlab chiqarish samaradorligi hukmron ishlab chiqarish munosabatlari bilan belgilanadigan o'ziga xos ob'ektiv shaklda namoyon bo'ladi<sup>1</sup>.

Qator g'arb iqtisodchilarining, jumladan D.Xayman, P.Xeyne, E.Dolon, J.Robinson, R.Dornbush va boshqalarning fikrini keltirib va ularni umumlashtirib, prof. V.D.Kamaev o'zining rahbarligida yozilgan darsligida «haqiqatdan ham - kapital o'zidan o'zi ko'payuvchi qiymat» deb yozadi<sup>2</sup>. Bunday fikr D.D.Moskvin, V.YA.Ioxin, A.G.Gryaznova, E.F.Borisov va boshqalarning rahbarligida nashr etilgan qator

iqtisodiyot nazariyasi kitoblarida ham aytiladi<sup>3</sup>. Lekin Amerika va Yevropa mamlakatlaridan kirib kelgan «Ekonomiks» darsliklari va boshqa ayrim adabiyotlarda kapitalni hamma ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalarida qo'llaniladigan moddiy vositalardan, ya'ni hamma turdagi mashinalar, asbob-uskunalar, inshootlar, zavod-fabrikalar, omborlar, transport vositalari va boshqa shu kabilardan iborat deb ko'rsatadi, unga pul va tovarni kiritmaydi.

Bizning fikrimizcha ishlab chiqarish samaradorligini oshirishda yuqorda aytilgan barcha resurslar bevosita va bilvosita ishtirok etganligi bois, ularni iqtisodiy resurs, boshqa so'z bilan aytganda ishlab chiqarish resurslari safiga kiritishimiz mumkin va ushbu maqolada bu borasida batafsil to'xtalib o'tamiz.

### Tadqiqot metodologiyasi:

Mazkur maqolada ilmiy va ommabop adabiyotlar bilan ishlash, hujjatlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, prognozlash, induksiya, deduksiya va matematik-statistik tahlil ilmiy tadqiqot metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, taniqli iqtisodchi olimlarning ilmiy ishlaridan foydalangan holda iqtisodiy samaradorlikni hisoblash usullari qo'llanildi.

### Tahlil va natijalar:

Jamiyat taraqqiyotida iqtisodiy o'sishning sifat omillari, xususan, xalq xo'jaligining barcha tarmoqlarini, qishloq xo'jaligini har tomonlama intensivlashtirish, ilm-fan yutuqlari, ilg'or texnologiya va tajriba o'tkazish asosida rivojlantirishning yakuniy iqtisodiy natijasi bo'lgan ishlab chiqarish samaradorligini oshirish tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Ishlab chiqarish jarayonida haqiqatda qo'llaniluvchi barcha resurslar ishlab chiqarish omillari deyiladi. Iqtisodiyotning tizimi va shaklidan qat'iy nazar uchta omil: ishchi kuchi, mehnat qurollari va mehnat predmetlari bo'lishi shart.

Ishchi kuchi deb insonning mehnat qilishga bo'lgan aqliy va jismoniy qobiliyatlarining yig'indisiga aytiladi. Ishchi kuchi mehnat qobiliyatiga ega bo'lgan kishilar uchun xosdir. Lekin ishchi kuchi insonning o'zi emas yoki uning mehnati ham emas, uning qobiliyatidan iboratdir. Amaliyotga ko'ra, mehnat resurslari mehnatga qobiliyatli yoshdagi mehnat layoqatli fuqarolardan va mamlakat iqtisodiyotida ishlayotgan yosh va o'rta yoshdagi mehnat qobiliyatidagi kishilardan iborat bo'ladi. Ko'pincha yoshroq bo'lganlarni ishlovchi o'smirlar, katta yoshdagi kishilarni ishlayotgan pensionerlar, debatashadi. Hozirgi vaqtda «mehnatga layoqatli yosh» ning quyi chegarasi 16 yosh, yuqori chegarasi erkaklar uchun 59 yosh va ayollar uchun 54 yosh hisoblanadi. «Imtiyozli pensionerlar» avvalgi kasblarida yoki boshqa ishlarda ishlayotganlar o'z ishlarida davom ettirmoqdalar, shuning uchun ham ular mehnat resurslari tarkibida qoladilar. Ishlayotgan pensionerlar esa mehnat resurslarining tarkibidan chiqariladi.

Mehnat qurollari deb, inson uning yordamida tabiatga, mehnat predmetlariga ta'sir qiladigan vositalarga aytiladi (mashinalar, stanoklar, traktorlar, qurilmalar, uskunalar va boshqalar). Mehnat predmetlari esa bevosita mehnat ta'sir qiladigan, ya'ni mahsulot

<sup>1</sup> Abalkin L.I. Конечные народнохозяйственные результаты, сущность, показатели, пути повышения. М. Экономика, 1978. 151стр.

<sup>2</sup> Камаев В.Д. Экономическая теория: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. В.Д. Камаева. — 10-е изд., перераб. и доп. — М.: Гуманитар. изд. центр, 2004. — 592 с.

<sup>3</sup> В. Я. Иохин. Экономическая теория: Учебник. - М.: Экономист, 2005

tayyorlanadigan narsalardir (yer, suv, xom ashyo va boshqa turli materiallar)<sup>4</sup>.

Mehnat predmetlari tabiatda tayyor holda uchrashi mumkin yoki oldingi davrdagi mehnat mahsuli, ya'ni xomashyo bo'lishi mumkin. Mehnat qurollari va mehnat predmetlari birgalikda ishlab chiqarish vositalari deb yuritiladi. Bu esa mehnat jarayonining tabiatidan kelib chiqadi; shuning uchun ham ishlab chiqarish vositalari hamma ijtimoiy-iqtisodiy tizimlar, insoniyat taraqqiyotining hamma bosqichlari uchun xosdir.

Ishlab chiqarish omillari insoniyat taraqqiyotining hamma bosqichlari uchun umumiy bo'lsada, bu omillarga turli adabiyotlarda turlicha ta'rif beriladi. Jumladan, «Siyosiy iqtisod» darsliklarida ishlab chiqarishning ikki omili: moddiy va shaxsiy omillari mavjudligi tan olinadi. Bunda mehnat qurollari va mehnat predmetlari (yer, suv, yer osti boyliklari kabi tabiiy boyliklar ham) ishlab chiqarish vositalari deyiladi va ishlab chiqarishning moddiy omilini tashkil etadi, ishchi kuchi esa uning shaxsiy omili deb yuritiladi. Hozirgi bozor iqtisodiyotiga doir ko'pchilik adabiyotlarda esa ishlab chiqarishning to'rt omili: mehnat, kapital, yer-suv, tadbirkorlik qobiliyati tan olinadi.

Bu yerda ishchi kuchi bilan mehnat o'rtasidagi farqni anglab olish juda muhimdir. Chunki mehnat insonning to'g'riroq'i ishchi kuchining ma'lum maqsadga qaratilgan faoliyati jarayoni bo'lib, ishchi kuchi tushunchasidan tamomila boshqa tushunchadir. Ko'pgina adabiyotlarda esa ulami sinonim (bir xil tushuncha) deb qarashadi va ko'pgina chalkashliklar keltirib chiqaradi. Bizga ma'lumki, mehnat turli omillarga birikib, amal qiladigan jarayonidir. Ishchi kuchi, yuqorida aytganimizdek, insonning mehnatga bo'lgan aqliy va jismoniy qobiliyati, uning bilim, malaka darajasi bilan birgalikda ishlab chiqarishga qatnashishiga tayyor turgan omil bo'lib xizmat qiladi, mehnat esa ishchi kuchining ishlab chiqarish vositalari bilan qo'shilishi natijasida sodir bo'ladigan va ma'lum samara olishga qaratilgan faoliyatidir. Shuning uchun biz mehnat degan tushunchani emas, balki ishchi kuchi degan tushunchani ishlab chiqarishning omili deb bilamiz va ishlab chiqarish omillari ishchi kuchi, kapital, yer-suv va tadbirkorlik qobiliyatidan iborat deb ta'kidlaymiz.

"Ishlab chiqarish samaradorligi" tushunchasi murakkab va ko'p qirrali bo'lib, turli xil ifoda shakllariga ega va atamaning tor va keng ma'nolarini batafsil ko'rib chiqamiz. Turli xil lug'atlarda "samaradorlik" atamasi lotincha "effectus" dan kelib chiqqanligi, bajarilish, harakat, natija degan ma'noni anglatishi ko'p uchraydi<sup>5</sup>. Demak, jarayonning samaradorligi tom ma'noda tabiiy sharoitlardan foydalanish natijasida erishilgan samaradorlikni, ta'sir etuvchi omillarning to'g'ri va maqsadli kombinatsiyasini anglatadi va mexanik, kimyoviy, biologik va ijtimoiy jarayonlarni tavsiflash uchun keng qo'llaniladi. Ularga mexanik energiyani issiqlikka aylantirish, xomashyo, mashina va uskunalaridan foydalanish samaradorligi, sog'liqni saqlash, ta'lim samaradorligi kabilarni misol qilishimiz mumkin. Bu atama xususiy mehnat operatsiyalaridan tortib butun ishlab chiqarishgacha bo'lgan iqtisodiyotda sodir bo'ladigan jarayonlarni tavsiflash uchun qo'llaniladi.

Eng umumiy shaklda samaradorlik mazmuni ishlab chiqarish jarayonida olingan natijalar va ularga erishish bilan bog'liq mehnat va resurslar xarajatlari o'rtasidagi munosabatda namoyon bo'ladi. "Iqtisodiy samaradorlik" tushunchasi iqtisodiy natijalar va ko'rsatkichlar bilan belgilanishidan tashqari, "samaradorlik" ijtimoiy natijalarni ham o'z ichiga oladi.

"Ishlab chiqarish effekti" va "ishlab chiqarishning iqtisodiy samaradorligi" tushunchalarini farqlash zarur. Birinchisi inson mehnatining, jamiyatning moddiy ne'matlarni ishlab chiqarishga qaratilgan natijalarini ifodalaydi. Biroq u xodimning mehnat faoliyatiga to'liq baho bera olmaydi. Jamiyat ishlab chiqarishga qanday xarajat evaziga erishilganligini, ya'ni bu samarani olish uchun qancha inson mehnati, moddiy va boshqa moliyaviy resurslar sarflanganligini bilishi kerak. Demak, muammoning mohiyati har bir xarajalar birligi – mehnat, moddiy va boshqalar uchun ishlab chiqarish hajmi va milliy daromadni sezilarli darajada oshirishga erishishdan iborat.

Ishchi kuchi insonning mehnatga bo'lgan aqliy va jismoniy qobiliyatlarining yig'indisi bo'lganligi uchun bozor iqtisodiyoti davrida inson emas, mehnat jarayoni ham emas, balki ishchi kuchi tovar sifatida sotiladi, uning boshqa tovarlar kabi qiymati va nafilligi mavjuddir va binobarin, uning bozori bo'ladi. Shuning uchun hozirgi kunda keng qo'llanilayotgan mehnat bozori tushunchasi o'rni ishchi kuchi bozori, mehnat resurslari o'rni ishchi kuchi resurslari deyilsa to'g'ri va tushunarli bo'lar edi.

Kapital tushunchasi ham turli adabiyotlarda turlicha talqin

qilinadi. Ko'pchilik kapital tushunchasini tarixiy tushuncha deb qarab, uning kapitalizmga xosligini isbotlaydi va kapitalni o'z egasiga qo'shimcha qiymat keltiruvchi qiymat, o'z-o'zidan ko'payuvchi, o'suvchi qiymat deb hisoblaydi. Ayrim g'arb iqtisodchilari ham, masalan, J.Klark, L.Valras, I.Fisherlar kapitalga daromad keltiruvchi, foyda keltiruvchi, foiz keltiruvchi qiymat deb qaraydilar.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida katta e'tibor beriladigan omillardan biri tadbirkorlik qobiliyatidir. Tadbirkor deb iqtisodiy resurslar, ya'ni ishlab chiqarish vositalari va ishchi kuchi resurslarining, tabiiy resurslarning bir-biriga qo'shilishini ta'minlaydigan, tashkilotchi, yangilikka intiluvchi, tashabbuskor, iqtisodiy va boshqa xavfdan, javobgarlikdan qo'rqmaydigan kishilarga aytiladi; bu xislatlar majmui esa tadbirkorlik qobiliyati deb yuritiladi. Hozirgi davrda ayrim adabiyotlarda axborot va uning vositalarini, ekologiyani ham alohida omil deb ko'rsatadilar. Bizning fikrimizcha, ular yer va kapitalda o'z ifodasini topadi.

"Samaralilik" tushunchasini o'rganish tarixiga nazar tashlaydigan bo'lsak, shuni aytish mumkin, yaqin o'tmishda ishlab chiqarishning umumiy masarasini yagona ijtimoiy-iqtisodiy kompleks sifatida ko'rib chiqish taklif qilingan.

So'nggi paytlarda ishlab chiqarish samaradorligi odatda ishlab chiqarish-texnologik, ishlab chiqarish-iqtisodiy va ijtimoiy-iqtisodiy samaradorlikka bo'linadi.

Umuman olganda, ishlab chiqarish samaradorligi va uni oshirish masalasi har doim iqtisodiyot nazariyasifanining dolzarb muammosi sifatida, uning diqqat markazida bo'lib keladi. Ayniqsa hozirgi paytda bu masala yanada keskin qo'yilmoqda. Buning sababi shundaki, ishlab chiqarish samaradorligini oshirmasdan turib mamlakatimiz oldida turgan muhim masala — mustaqil iqtisodiy taraqqiyotni jadallashtirish vazifasini amalga oshirib bo'lmaydi. Samaradorlikning iqtisodiy mazmuni sifatida har doim ishlab chiqarishning pirovard natijasi bilan unga avanslangan resurslar, mablag'lar yoki qilingan xarajalar o'rtasidagi nisbat tushuniladi. Lekin, turli ijtimoiy-iqtisodiy tizimlar sharoitida shu jamiyatning maqsadidan kelib chiqib, samaradorlik muammosining tub mohiyati o'zgaradi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida ishlab chiqarishning asosiy maqsadi foyda olishga qaratilganligi sababli har bir iqtisodiy sub'yekt ko'proq foyda olishga intiladi. Shuning uchun ham ishlab chiqarishning samaradorligini olingan foydaning (P) ishlab chiqarishga sarflangan resurs xarajatlari (IR) nisbati bilan aniqlanadi, ya'ni<sup>6</sup>:

$$P' = \frac{P}{IR} 100\%$$

bu yerda:

P' - foyda normasi;

IR - iqtisodiy resurs xarajatlari.

Iqtisodiy adabiyotlarda samaradorlikning bosh mezonini haqida ham bir qancha fikrlar mavjud. Ayrim olimlar ishlab chiqarish samaradorligining bosh mezonini foyda, boshqa birlari esa yalpi milliy mahsulot, sof mahsulot, uchinchilari milliy daromad, to'rtinchilari esa qo'shimcha mahsulot deb ko'rsatadilar. Ammo shuni aytish kerakki, ko'pchilik olimlar tomonidan bozor iqtisodiyoti sharoitida samaradorlikning bosh ko'rsatkichi olingan foydaning xarajatlarga nisbati, ya'ni rentabellik yoki foydalilik darajasi bilan belgilanadi deb tan olinadi. Ishlab chiqarish samaradorligi ko'p qirrali masala bo'lib, bu aytilgan birgina asosiy ko'rsatkichda, uni to'la ravishda har tomonlama ifodalab bo'lmaydi. Shuning uchun ishlab chiqarish samaradorligini to'la ifodalashda unda qatnashgan omillarning unumdorligini, ulardan samarali foydalanish darajasini bildiradigan ko'rsatkichlar tizimidan foydalaniladi.

Bulardan biri mehnat unumdorligidir. Mehnat unumdorligi deb ishchi kuchining vaqt birligi mobaynida mahsulot yaratish qobiliyatiga aytiladi va ishlab chiqarilgan mahsulotning, ya'ni iste'mol qiymatining sarflangan mehnat miqdoriga nisbati bilan belgilanadi. Sarflangan mehnat miqdori esa ishlangan vaqt bilan, kishi kuni, kishi soati va hokazo bilan belgilanadi. Agar mehnat unumdorligini MU, mahsulotni M bilan, sarflangan ish vaqtini V bilan belgilasak, mehnat unumdorligi quyidagicha aniqlanadi:

$$MU = \frac{M}{V}$$

Mehnat unumdorligi sarflangan jonli mehnatning har bir birligi evaziga ya'ni kishi kuni, kishi soati hisobiga ishlab chiqarilgan mahsulot miqdori bilan aniqlanadi. Samaradorlikni aniqlashda kapital unumdorligi degan ko'rsatkichdan ham foydalaniladi va unda ishlab chiqarishda qatnashgan kapitalning har bir birligi evaziga olingan

<sup>4</sup> Гулямов С.С. Проблемы моделирования развития региональных аграрно-промышленных комплексов. Автореф. дисс. на соискание учен. степ. доктора экономических наук. – Москва, 1986. – 36 с.

<sup>5</sup> Гулямов С.С. и др. Системный анализ эффективности производства в рыночных условиях. – Т.: Мехнат, 1992. – 220 с.

<sup>6</sup> Бугуцкий А.А. Эффективность использования ресурсов сельскохозяйственного производства М. «Колос» —1984г. стр. 169-225.

mahsulot, daromad yoki foyda bilan aniqlanadi. Agar kapital unumdorligini-KU deb, ishlab chiqarishda qatnashgan kapital miqdorini-K, mahsulotni-M, yalpi daromadni-YAD bilan, foydani-P bilan belgilasak quyidagi formulalar hosil bo'ladi:

$$KU = \frac{M}{K} \quad KU = \frac{YAD}{K} \quad KU = \frac{P}{K}$$

Samaradorlikni aniqlashda bu ko'rsatkichlardan tashqari mahsulotning mehnat sig'imi, material sig'imi, energiya sig'imi degan ko'rsatkichlar ham qo'llanilib, ular ishlab chiqarilayotgan mahsulotning har bir birligini yaratish uchun ketgan, yoki ishlab chiqarish uchun zarur bo'lgan mehnat, energiya va moddiy ashyolar miqdorini ifodalaydi. Bu ko'rsatkichlarning har biri ishlab chiqarishda qatnashgan turli omillar samaradorligini ifodalab, bir-biri bilan chambarchas bog'liq va bir-birini to'ldiradi. Ishlab chiqarish samaradorligini oshirish uchun unga ta'sir qiladigan omillarni ham bilish zarurdir. Ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga bir qancha omillar ta'sir qiladi:

- 1) ilmiy-texnik taraqqiyotni tezlashtirish va uning natijalarini tezlik bilan ishlab chiqarishda qo'llash;
- 2) ishlab chiqarishni ratsional joylashtirish, ixtisoslashtirish va kooperatsiyalash;
- 3) iqtisodiyotning tarkibiy qismlarini va uning tashkiliy bo'g'inlarini o'zgartirish;
- 4) ishlab chiqaruvchilarni rag'batlantirish va ularning faolligini oshirish;
- 5) mavjud tabiiy, moddiy va mehnat resurslaridan oqilona, tejab-tergab foydalanish, yangi, arzon, sifatli xomashyo va energiya turlarini, ekinlarning yangi hosildor navlarini, chorva mollarining mahsuldor zotlarini topib ishlab chiqarishga joriy qilish;
- 6) kishilarning bilim saviyasini, malakasini oshirish, etuk ishchi va mutaxassislar tayyorlash.

Bular ichida fan-texnika taraqqiyoti omili hozirgi kunda respublikamiz uchun dolzarb va muhim ahamiyat kasb etadi. Fan-texnika taraqqiyotining evolyusion va revolyusion shakllari farqlanadi. Evolyusion shaklda rivojlanish deganda, FTning mavjud texnologiyasi asosida, mashinalar va uskunalar qisman modernizatsiyalash asosida rivojlanishi tushuniladi<sup>7</sup>.

#### Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Абалкин Л.И. Конечные народнохозяйственные результаты, сущность, показатели, пути повышения. М. Экономика, 1978. 151стр.
2. Камаев В.Д. Экономическая теория: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений /Под ред. В.Д. Камаева. — 10-е изд., перераб. и доп. — М.: Гуманитар. изд. центр, 2004. — 592 с.
3. В. Я. Иохин. Экономическая теория: Учебник. - М.: Экономист', 2005
4. Гулямов С.С. Проблемы моделирования развития региональных аграрно-промышленных комплексов. Автореф. дисс. на соискание учен.степ. доктора экономических наук. – Москва, 1986. – 36 с.

Revolyusion shaklda rivojlanishi deganda esa, fan-texnikaning bir qancha sohalarida birdaniga katta o'zgarishlar bo'lib, texnikaning eng so'nggi yangiliklarini, avlodlarini ishlab chiqarishda qo'llash, prinsipial yangi texnologik tizimga o'tish tushuniladi. Fan-texnika taraqqiyotining keyingi shaklda rivojlanishi yuksak samara beradi. Shuning uchun ham O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-sonli «O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida»gi Farmonining 3.2-bandida keltirilgan tarkibiy o'zgartirishlarni chuqurlashtirish, milliy iqtisodiyotning yetakchi tarmoqlarini modernizatsiya va diversifikatsiya qilish hisobiga uning raqobatbardoshligini oshirish: ishlab chiqarishni mahalliyashtirishni rag'batlantirish siyosatini davom ettirish hamda, eng avvalo, iste'mol tovarlar va butlovchi buyumlar importining o'rini bosish, tarmoqlararo sanoat kooperatsiyasini kengaytirish yo'nalishini rivojlantirishga, e'tiborni qaratmoq lozimdir<sup>8</sup>.

**Xulosa va takliflar:** Sanoat korxonalarini tizimida resurslarni boshqarish juda hammurakkabdir. Chunki ishlab chiqarish va boshqarish masalalarining markazida odamlar-ishchilar, mutaxassislar va rahbarlar turadi. Korxonada maqsadga erishish va rejalarining bajarilishi, yangiliklar yaratilishi, mehnat unumdorligi oshishi faqat ularning hamda yuqorida sanab o'tilgan barcha iqtisodiy resurslar ishtirokida bo'ladi. Ushbu omillarni hisobga olmaslik iqtisodda kam samaralikka, ishlab chiqarish samaradorligini pasayishiga va natijada yaratilgan mahsulotning sifat ko'rsatkichlari pasayishi oqibatida korxonaning ham raqobatbardoshligi sustlashuviga olib keladi.

Biz iqtisodiyot resurslarining to'liq bandligi va ishlab chiqarishning to'liq hajmi bilan xususiyatli deb hisobladik. Agar band bo'lmagan resurslar bo'lsa yoki resurslari samarasiz foydalanilsa iqtisodiyot jadvalda ko'rsatilgan har bir muqobil variantdagi pastroq mahsulot ishlab chiqargan va bu rasmda keltirilgan ishlab chiqarish imkoniyati egri chizig'ining ichida joylashgan bo'lar edi.

Agar resurslarning miqdori, sifati hamda texnologiya o'zgarsa iqtisodiyotda ishlab chiqarishning umumiy hajmi ham, ya'ni ishlab chiqarish imkoniyati egri chizig'ining holati o'zgaradi. Mavjud resurslarning ko'payishi har bir variantda bitta yoki har ikkala mahsulot ishlab chiqarish hajmining ko'payishiga olib keladi.

5. Гулямов С.С. и др. Системный анализ эффективности производства в рыночных условиях. – Т.: Мехнат, 1992 – 220 с.
6. Бугуцкий А.А. Эффективность использования ресурсов сельскохозяйственного производства М. «Колос» —1984г. стр. 169-225.
7. Farmonov T.X. O'zbekiston Respublikasi fermer xo'jaliklarini tashkil etish va rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari. Avtoreferat. diss... iqt.fan.dok. -T.:2006 – 46 b;
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-sonli «O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida»gi Farmoni.

<sup>7</sup> Farmonov T.X. O'zbekiston Respublikasi fermer xo'jaliklarini tashkil etish va rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari. Avtoreferat. diss... iqt.fan.dok. -T.:2006 – 46 b;

<sup>8</sup> O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-sonli «O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida»gi Farmoni.